

บทที่ 5

สำนวนโวหารและภาพพจน์

เนื้อหา

1. ความหมายของคำว่าสำนวน
2. ประเภทของสำนวน
3. ความหมายของคำว่าโวหาร
4. ประเภทของโวหาร
5. ความหมายของคำว่าภาพพจน์
6. กลวิธีการสร้างภาพพจน์

วัตถุประสงค์ประจำบท

เมื่อศึกษาบทที่ 5 จบแล้ว นักเรียนสามารถ

1. บอกคำจำกัดความของคำว่าสำนวนได้
2. จำแนกประเภทของสำนวนและยกตัวอย่างสำนวนประเภทต่าง ๆ ได้
3. จำแนกประเภทของโวหารต่าง ๆ พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบได้
4. เขียนโวหารชนิดต่าง ๆ ได้
5. จำแนกประเภทของภาพพจน์ และยกตัวอย่างของกลวิธีการสร้างภาพพจน์แบบต่าง ๆ ได้
6. เขียนข้อเขียนที่ใช้กลวิธีการสร้างภาพพจน์แบบต่าง ๆ ได้

แนวคิด

1. ส่วนวนการเขียนเป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักเขียนแต่ละคน
2. ส่วนวนที่เป็นสากลจะมีลักษณะร่วมกัน
3. โวหารแต่ละชนิดจะเหมาะกับข้อเขียนแต่ละประเภท ไม่เหมือนกัน ผู้เขียนต้องเลือก

ประเภทของสำนวน แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สำนวนเฉพาะตัว เป็นสำนวนที่นักเขียนแต่ละคนแสดงออกมาไม่ซ้ำแบบกัน ทั้งในด้านการใช้ถ้อยคำ การผูกประโยคข้อความ หรือแนวคิด ซึ่งถือว่าสำนวนใครก็เป็นของคน ๆ นั้น คือ คน ๆ นั้น (Style is a man himself) เช่น สำนวนของเสฐียรโกเศศ เรื่อง กินโต๊ะจีน ใช้คำง่าย ประโยคสั้นกะทัดรัด แต่ให้ความคมกระชับชัดเจน ดังนี้

“เมื่อเลี้ยงโต๊ะจีนป็นอย่างกินโต๊ะจีน เข้านั่งโต๊ะ คนกินโต๊ะยกลูกไม้เป็นจาน ๆ มาให้กินก่อน กินแล้วก็มืออาหารจานเล็ก ๆ กินเจ้าจานเล็ก ๆ นี้หมด ก็ถึงอาหารจานใหญ่ ๆ เริ่มต้นด้วยหุบปลาฉลาม และอื่น ๆ เรื่อยเป็นลำดับไป สุดท้ายกินกับปลาเค็ม ไข่เค็ม แล้วกินของหวานหมดกันเท่านั้น”

ลองดูสำนวนของ น.ม.ส. จากเรื่อง “โอวาทสำหรับชายหนุ่ม” ว่า

“ข้าพเจ้าเองก็ไม่ใช้คนเกลียดความงาม แต่ตำราผู้เฒ่าท่านห้ามไม่ให้มีเมียงามเพราะหญิงงามมีความงามปิดบังความไม่งาม หญิงขี้ริ้วมีความไม่งามปิดบังความงาม ข้อนี้บางที่จะเข้าใจยาก จะต้องอธิบาย...อึ่ง ใครมีหญิงงามไว้เป็นภรรยา ก็เท่ากับคลังต้นบอนและถ้วยปั้นในเวลาฮือ แผลกกันแต่ต้นบอนและถ้วยปั้นขามเทพนมต่าง ๆ นั้น ราคาขึ้นจำเพาะเวลาที่เป็นกสิญค แต่หญิงงามไม่มีราคาขึ้นราคาลด แกแพงอยู่ทุกเมื่อเพราะแพชั้เป็นเหตุ”

2. สำนวนที่เป็นสากล แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 สำนวนเฉพาะสมัย เช่น สมัยพ่อขุนรามคำแหง คือสมัยสุโขทัย มีสำนวนต่างจากสมัยอยุธยา หรือสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ในสมัยเดียวกันจะมีความเหมือนกันในเรื่องวงศัพท์การใช้คำหรือสำนวนบางอย่างที่เหมือน ๆ กัน สำนวนในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ก็พบว่าใช้สำนวนว่า “พูดกันซุ่ม ๆ ว่า” หมายถึงพูดกันหนาหู หรือพูดกันมากกว่า แต่ปัจจุบันเราไม่ใช้สำนวนนี้

2.2 สำนวนเฉพาะประเภท เช่น สำนวนพงศาวดาร สำนวนวัดหรือสำนวนที่แปลมาจากภาษาบาลี สำนวนวรรณกรรม เหล่านี้เป็นสำนวนเฉพาะประเภท หนังสือประเภทหนึ่งก็จะมีสำนวนหรือมีลักษณะร่วมกัน เช่น สำนวนพงศาวดาร ไม่ว่าจะเป็นพงศาวดารเล่มใดย่อมมีสำนวนคล้ายกัน หรือสำนวนวัด มักมีการใช้คำเปรียบเทียบ มีการซ้อนศัพท์ ใช้คำศัพท์สูง และใช้ประโยคยาว เช่น

“เมื่อโกณฑัญญพราหมณ์ ได้ทัศนากการพระโอษฐ์ แห่งพระสิริมหายาราชบุตร มีพรรณอันแดง ดุจสีผสมผลมะพลับทองอันสุกสด และพระทนต์ก็งามปรากฏกระเบื้องบิวะขีร-
รัตน์ ประภัสสรโอภาส ทั้งได้สดับพระสุคัพท์สำเนียงมธุรสธารเสนาะ ดุจสำเนียงแห่งท้าวมหาพรหม

2.3 สำนวนวรรณกรรม

สำนวนวรรณกรรม เป็นสำนวนที่นิยมใช้ถ้อยคำละสลวย มีจินตนาการสูงมีกลวิธีการสร้างภาพพจน์ เช่น

(กามนิต) แท้จริงลายมือก็สวยอย่างเช่นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นอยู่ตรงหน้าแสนดีใจจนใจตัน หุดไม่ถูก ถ้อยคำที่เขียนเป็นกาพย์ต่อจากของข้าพเจ้ามีสีบาทเหมือนกัน ตัวอักษรงามราวกับชื่อดอกไม้ที่เพิ่งตมตั้ง ต้องลมอ่อน ๆ ในฤดูร้อนโบกสะบัด ดูประหนึ่งว่าพัดมาติดอยู่ที่รูปฉะนั้น

เราอาจแบ่งหนังสือออกเป็น 2 ประเภท ถ้านำเรื่องสำนวนมาพิจารณา คือ

1. หนังสือที่มีสำนวน
2. หนังสือที่ไม่มีสำนวน

หนังสือที่มีสำนวนคือ หนังสือที่แสดงลักษณะเฉพาะของผู้เขียนออกมา เช่น นักเขียนบางคนเขียนเกี่ยวกับความรักว่า ความรักเป็นสิ่งละเอียดอ่อนและสูงส่ง แต่ความรักก็เหมือนดาบสองคม มีทั้งประโยชน์และโทษ บางคนอาจเขียนว่า ความรักที่แท้จริงไม่ใช่สีแดง ย่อมมีสีดำดั่งสินิล เหมือนดั่งสีศอพระศิวะ เมื่อทรงดื่มพิษร้ายเพื่อรักษาโลกไว้ให้พ้นภัย ความรักแท้จริงต้องสามารถต้านทานพิษแห่งชีวิต และต้องเต็มใจยอมลิ้มรสที่ขมขื่นที่สุด เพื่อเสียสละให้ผู้ที่เรารักคงชีพอยู่ และเพราะด้วยความขมขื่นที่สุดนี้ ความรักย่อมเต็มใจเลือกเอาสินิล คือ ความขมขื่นไว้ดีกว่าจะเลือกเอาสีอื่น คือ มุ่งแต่จะหาความบันเทิงสุขอย่างเดียว

จะเห็นว่าผู้เขียนแสดงความคิดและการใช้คำเกี่ยวกับความรักต่างกันไป

ส่วนหนังสือที่ไม่มีสำนวน ไม่อาจแสดงลักษณะเฉพาะตัวของผู้เขียนออกมาได้ เช่น ทฤษฎีเรขาคณิต ใครจะเขียนก็ย่อมเขียนออกมาเหมือนกัน เช่น “เส้นตรงเส้นหนึ่งตั้งอยู่บนเส้นตรงอีกเส้นหนึ่ง มุมสองข้างรวมกันได้เท่ากับสองมุมฉาก” ข้อความเช่นนี้ไม่แสดงลักษณะเฉพาะตัวของผู้เขียนออกมาได้ เรียกว่าหนังสือที่ไม่มีสำนวน

สำนวนเฉพาะตัวอาจเปลี่ยนแปลงได้ด้วยเหตุดังต่อไปนี้

1. วยเปลี่ยนไป
2. ความรู้สึกที่รุนแรง เช่น เสร้าโคกรุนแรง
3. สิ่งแวดล้อมและสังคมเปลี่ยนแปลงไป

คุณสมบัติของสำนวนที่ดี

1. มีความชัดเจน มีความกระชับในถ้อยคำ
2. มีอำนาจสามารถปลุกอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านได้
3. มีความไพเราะความงามในการใช้คำและเสียง

ถ้าผู้เขียนเขียนได้ดี ผู้อ่านอ่านแล้วจะเกิดภาพพจน์ จึงจะกล่าวถึงเรื่องภาพพจน์ต่อไป
ภาพพจน์ คืออะไร

ภาพพจน์ คือ ภาพที่เกิดขึ้นจากการใช้ถ้อยคำบรรยายหรืออธิบายสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิด
เป็นภาพพจน์ชัดเจน

ดังนั้นการที่จะใช้ถ้อยคำบรรยายให้เกิดภาพชัดเจนจึงต้องเข้าใจหลักการสร้างภาพพจน์
ซึ่งมี 12 ประการ คือ

1. การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกันหรือเรียกว่า อุปมาอุปไมย กลวิธีนี้คือ เราต้อง
การบรรยายสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เห็นภาพชัดเจน โดยนำเอาอีกสิ่งหนึ่งมาเปรียบเทียบให้เห็นภาพ
สิ่งที่จะบรรยายเด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น “ตางามดุจดวงดาว” ต้องการบรรยายดาวว่างามอย่างไร โดยเอา
ดาวมาเปรียบเทียบเป็นต้น

2. การเปรียบเทียบโดยนัย หรืออุปลักษณ์ การเปรียบเทียบโดยนัยคือ การที่เราเอา
คำนัยไปใช้แทนสิ่งที่เราจะกล่าวถึง เช่น ดอกไม้แทนหญิงสาว หรือดวงใจแทนคนที่เรารัก เป็นต้น
เช่น “ดอกไม้ฉันหรือมีราศีเสียแล้ว”

3. การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนส่วนทั้งหมด ส่วนหนึ่งที่กล่าวมีความสัมพันธ์
กับส่วนทั้งหมด เช่น ดาบแทนนักรบ ปากกาแทนนักเขียน ในตัวอย่าง “ปากกาคมกว่าดาบ”

4. การเล่นคำแบบ PUNS ON WORD การเล่นคำนี้คือ การนำคำที่มีเสียงเหมือน
กันแต่มีความหมายต่างกันมาอยู่ใกล้กันเช่น “เมื่อเห็นต้นเล็บมือนางครึ่งใดใจก็ประหวัดไปถึงเล็บ
มือของนางที่เคยหยิกเข้าเราแล้วก็ต้องระทมใจ”

5. การเลียนเสียงธรรมชาติ คือ การที่เราต้องการให้ชื่อเขียนเกิดความสมจริงผู้อ่าน ๆ
แล้วเหมือนได้ไปร่วมอยู่ในเหตุการณ์ เพราะได้ยินเสียงด้วย จึงใส่เสียงธรรมชาติลงไปในชื่อเขียน
นั้น เช่น “โป๊ง ๆ ๆ เสียงปืนดังขึ้น 3 นัดซ้อน”

6. การเล่นเสียงสัมผัสปกติชื่อเขียนร้อยแก้วปัจจุบันไม่เห็นกลวิธีการเล่นเสียงสัมผัส
แต่ร้อยแก้วที่ไพเราะรื่นหู เช่น วาสิฏฐี ก็เล่นเสียงสัมผัส หรือปฐมสมโพธิกถา เป็นต้น การเล่น
เสียงสัมผัสก็คือ การใช้เสียงสระหรือพยัญชนะที่คล้องจองกัน เช่น “เออหนอ ถ้าเรามีนาทาพิภัย
ทำด้วยมุกดา มีความปรารถนาเป็นใบ มีความอำเภोजเป็นหางเสือ ได้แล่นเรือลอยละล่อง
ไปในแม่น้ำนั้น ขึ้นไปถึงต้นน้ำ แล้วขอให้เมืองหัสตินบุรีที่ล่มจมสาปสูญไปแล้ว ผุดขึ้นมาอีก
ให้ได้ยินเสียงผู้คนในราชวังเฮฮาเล่นสกากัน”

7. การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงข้าม หรือปรพากย์ คือ การนำสิ่งที่ตรงกันข้ามกันมาเปรียบเทียบกัน เพื่อทำให้มีความเข้มข้นเด่นชัดขึ้น เช่น “ดวงตาที่แห้งผากหม่นหมองบนใบหน้าเหี่ยวยุ่นด้วยวิรวอยของการตรากตรำงานหนัก จ้องตรงไปยังดวงตาแจ่มแจ๋วไร้เดียงสาของเด็กน้อย”

8. การกล่าวเกินจริง คือ การบรรยายที่ขยายให้เห็นเด่นชัดในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าที่เป็นจริงเช่น “หล่อนถูกรัดเสียเนื้อตัวแทบปริ” หรือ “คอแห้งเป็นผง” เป็นต้น

9. การสมมุติให้มีตัวตน หรือ การบรรยายสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นเสมือนรูปธรรม หรือการบรรยายสิ่งที่ไม่มีชีวิตให้เหมือนมีชีวิต เช่น “หาคทรายกระซิบความรักกับสายน้ำ”

10. โวหารที่ใช้ประโยคคำถาม คือ การใช้คำถามมาช่วยยั่วยุให้ผู้อ่านคิด เช่น “ผู้หญิงที่ไม่บริสุทธิ์ก็ต้องเป็นผู้หญิงไม่ดีด้วยหรือ ผู้หญิงดีที่กายไม่บริสุทธิ์มีถมไปจะเอาอะไรมาวัดถึงความดีความเลว พรหมจรรย์เท่านั้นหรือ”

11. การลดความหมายของคำ เป็นกลวิธีลดความรุนแรง เช่น เธอเป็นคนแก่แล้ว อาจลดความรุนแรงโดยใช้ว่า “เธอเป็นสตรีสูงอายุแล้ว”

12. การเล่าเรื่องสมมุติ เป็นการเล่าเรื่องทั้งเรื่อง เพื่อเปรียบเทียบโยงไปสู่เรื่องอื่นเรื่องหนึ่ง เรียกว่า นิทานเปรียบเทียบ เพื่อชี้ให้เห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่ไม่กล่าวตรง ๆ เช่น เทวดากับคนตัดฟัน เป็นการชี้ให้เห็นผลของความซื่อตรงและผลของความโลภ

จากกลวิธีการสร้างภาพยนตร์ทั้ง 12 ประการนี้ ผู้เขียนสามารถหยิบยกมาใช้ให้เหมาะกับเรื่อง จะช่วยทำให้ผู้อ่านอ่านแล้วได้รรถรส เห็นภาพชัดเจน ตรงตามที่คุณเขียนต้องการ ก็จะได้ว่าเรื่องนั้นสมบูรณ์ทุกประการ

โวหาร

โวหาร คือ ถ้อยคำ ชั้นเชิง หรือกระบวนการแต่งหนังสือหรือกล่าวให้ชัด โวหาร คือ ชั้นเชิง วิธีการเรียบเรียงข้อความให้สอดคล้องเหมาะกับเนื้อเรื่อง โวหารในภาษาไทยแบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ

1. บรรยายโวหาร
2. พรรณนาโวหาร
3. เทศนาโวหาร
4. สาธกโวหาร
5. อุปมาโวหาร

โวหารประเภทที่ 1–3 มักเป็นโวหารหลัก อาจใช้เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง หรือใช้โวหารปนกันมากกว่าหนึ่งประเภทก็ได้ โวหารประเภทที่ 4 และประเภทที่ 5 มักเป็นโวหารรอง คือ มักไปเสริมโวหารหลัก

ขอให้พิจารณารายละเอียดของโวหารประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. บรรยายโวหาร

บรรยายโวหาร คือ โวหารที่ใช้อธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ตามลำดับเหตุการณ์ หรือใช้บอกเล่า เล่าเรื่องประสบการณ์ความรู้ต่าง ๆ การเขียนบรรยายโวหารจะใช้ภาษาตรงไปตรงมา ชัดเจน รวบรัด เหมาะกับข้อเขียนประเภทอธิบายให้ความรู้ การเล่านิทาน การเขียนประวัติศาสตร์ ตำรา ตำนาน การเขียนรายงาน เป็นต้น

การเขียนบรรยายโวหาร มีหลักดังนี้

1. ภาษาที่ใช้จะสั้น กระชับ ชัดเจน อาจมีสาธกโวหารมาเสริมได้
2. เนื้อเรื่องมักมุ่งให้ความรู้ หลักเกณฑ์ ข้อเท็จจริง เหตุการณ์หรือประสบการณ์
3. เขียนตรงไปตรงมา โดยมักลำดับตามเวลาเหตุการณ์ หรือลำดับตามความสำคัญ

ตัวอย่างเช่น เรื่องงานเฉลิมพระชนมพรรษาของกษัตริย์ไทยในอดีต ของ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ ดังนี้¹

¹ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, *เมืองไทยในอดีต* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2520), หน้า 80.

“พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา หรือเรียกง่าย ๆ ก็คือ พระราชพิธีทำบุญในวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระมหากษัตริย์ พิธีนี้แต่โบราณไม่มี เพราะคนโบราณท่านถือไสยศาสตร์กันมาก จึงปกปิดวันเกิดของบุคคลสำคัญกัน ด้วยกลัวว่าถ้าใครรู้ว่าวันไหนเป็นวันเกิดแล้ว ผู้ที่เป็นศัตรูจะเอา วัน เดือน ปีเกิด ไปทำอาถรรพณ์ให้เกิดความไม่เป็นมงคล หรือเกิดเป็นอันตรายต่าง ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องปกปิดไม่ยอมให้ใครรู้วันเกิด ยิ่งพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ทรงเป็นประมุขของบ้านเมือง ก็ยิ่งปกปิดกัน และเวลาเสด็จพระราชสมภพเป็นความลับอย่างยิ่งวด ในฐานะที่ทรงเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในแผ่นดิน จึงไม่มีการทำพิธีเฉลิมฉลอง หรือบำเพ็ญพระราชกุศลในวันพระราชสมภพกันมาแต่ก่อน แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น มีพิธีอยู่อย่างหนึ่ง เรียกว่า พิธีตุลาการ คือพอถึงปีพระเจ้าแผ่นดินขึ้นประทับบนตาชั่ง เอาเงินใส่ชั่งให้ได้น้ำหนักเท่าพระองค์ แล้วเอาเงินพระราชทานแต่พรหมณ์เป็นการสะเดาะเคราะห์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่า พิธีตุลาการนี้คงเป็นพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระมหากษัตริย์แต่โบราณ”

อีกตัวอย่างหนึ่งของบรรยายไวยาหาร คือ เรื่อง โรลสรอยช ของ ประยงค์ อนันทวงศ์ ดังนี้¹

“ในบรรดารถยนต์ส่วนตัวของผู้มีเงินทั้งหลาย คงไม่มีรถอะไรที่แสดงหรือเสริมสร้างบารมีได้ยิ่งใหญ่เท่ารถโรลสรอยชเป็นแน่ เพราะว่ากันว่า รถยี่ห้อนี้จะไม่สร้างขึ้นเพื่อจำหน่ายตามท้องตลาดทั่วไปเหมือนรถยนต์ยี่ห้ออื่น นอกจากจะสร้างให้สำหรับผู้ที่สั่งโดยตรงเท่านั้น และยิ่งกว่านั้น บริษัทจะเลือกทำให้ผู้สั่งที่เป็นกษัตริย์ ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี และมหาเศรษฐีคนสำคัญที่มีชื่อเสียง มิใช่ว่าใครจะสั่งทำก็ได้ ทั้งนี้ันว่าเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่และถือศักดิ์ศรีว่าเหนือกว่ารถยนต์ทุกชนิดในโลกนี้

ผู้ที่ให้กำเนิดรถโรลสรอยช ได้แก่ชาวอังกฤษชื่อเฮนรี รอยช เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2406 ท่านผู้นี้มีชีวิตที่ลำบากมาตั้งแต่เด็ก ๆ ยังเป็นหนุ่มยังลำบากมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ตลอดอายุขัยของเขาขลุกอยู่กับงาน จนแทบไม่มีเวลาสังสรรค์กับใคร จนอายุ 40 ปี จึงได้เริ่มต้นชีวิตอย่างจริงจัง ซึ่งข้อนี้ก็ตรงกับทัศนคติของชาวตะวันตกที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นเมื่ออายุ 40 ปี ขณะนั้นรอยชากำลังคิดสร้างรถยนต์ที่ดี ๆ ขึ้นสักคันหนึ่ง จึงได้ไปซื้อรถดีโควิลมา แต่พอเริ่มขับก็ทำความหวัเสียหายให้แก่เขาเสียแล้ว นั่นก็คือ วันหนึ่งรถที่เขาขับไปสถานีขนส่งกลับเร่งเครื่องไม่ติด เขาต้องจ้างคนสี่คนเข็นรถกลับไปยังโรงงานผลิตปั่นจั่นไฟฟ้าและไดนาโมที่คูกสตรีท โดยรอยชเป็นหัวหน้า

¹ประยงค์ อนันทวงศ์, สารคดีทวีปัญญา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2516), หน้า 227-229.

วิศวกรอยู่ที่นั่น แม้อรอยซจะเก่งเรื่องไฟฟ้า แต่รอยซก็ยังหย่อนความรู้ในเรื่องรถในสมัยนั้น รวมทั้งรถดีโควิลของเขาด้วย ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เขากระตือรือร้นในการที่จะออกแบบสร้างรถขึ้นโดยลำพังตนเอง ทั้งนี้ด้วยการเอารถดีโควิลมาปรับปรุงออกแบบใหม่ จนในที่สุดรถของรอยซก็เสร็จสมบูรณ์เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2447 ซึ่งเป็นรถ 10 แรงม้าและสองสูบ และรถคันแรกที่เขาผลิตขึ้นนี้ มีความคล่องตัว เสียงเงียบ ไวใจได้ และมีลักษณะเป็นผู้ดีกว่ารถยนต์ในรุ่นเดียวกัน นับเป็นการประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี”

2. พรรณนาโวหาร

พรรณนาโวหาร คือ กระบวนการเขียนที่ใช้ถ้อยคำสละสลวย ละเอียดลอบ เพื่อให้เห็นภาพที่บรรยายชัดเจน ให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม เกิดจินตนาการ ซาบซึ้ง ประทับใจ มักใช้กับเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการชมความงามของสถานที่ บุคคล ธรรมชาติ หรือพรรณนาอารมณ์ ลักษณะของบุคคล หรืออาจพรรณนาให้เห็นความน่าเกลียด น่ากลัว น่าขยะแขยง ก็ได้

การเขียนพรรณนาโวหารมีหลักดังนี้

1. ใช้คำที่สละสลวย ให้ภาพพจน์ อาจใช้อุปมาโวหารหรือเทศนาโวหารมาช่วยเสริม
2. พรรณนาเนื้อหาอย่างละเอียด ชัดเจน
3. พรรณนาโวหารจะใช้กับเนื้อเรื่องที่ต้องการให้ผู้อ่านเห็นภาพและเกิดอารมณ์คล้อยตาม ภาพนี้จะเป็นภาพที่งามหรืออัปลักษณ์ก็ได้ อารมณ์รัก โกรธ เศร้า ขยะแขยง สงบวิเวก หรือใช้สรรเสริญเยยอเกียรติก็ได้

ตัวอย่างพรรณนาโวหาร ดังนี้

“นุ่นดันใหญ่สูงตระหง่านเสียดยอดแทงทะลุฟ้าดูโดดเด่นอยู่ริมปลวก ร่ายรอบโคนต้นเป็นดงหญ้าคาและต้นสับรูกแข่งกันขึ้นแน่นหนา แซมด้วยเถาแสงขรค์ที่มีหนามจุ่มงอกมกริบเหมือนเล็บแมว ยากที่จะเข้าไปถึงโคนนุ่นได้ง่าย ๆ นางแหงนมองยอดนุ่นสูงลิบลิวซึ่งบัดนี้แตกใบอ่อนดูเขียวครีมนดกหนา ลูกนุ่นสุกแห้งเหลือติดกิ่งอยู่สองสามฝัก เมื่อลมพัดมาแรง ๆ ได้ยินมันแกว่งกระทบกันทึกถัก”¹

อีกตัวอย่างหนึ่งของพรรณนาโวหาร เช่น

“ฟ้าตอนตีหนึ่งเหมือนก่ามเหยี่สึด่าฝืนใหญ่แผ่คลุมเวียงสมุทรสุดขอบฟ้า ประดับด้วยเพชรดาวพราวรายระยิบระยับ ใบหน้าของพวกเราแต่ละคนสะท้อนเปลวไฟเป็นสีหมากสุก

¹ไพฑูรย์ ัญญา (นามแฝง), ก่อทองทราย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2530), หน้า 45–46.

แก้วแล้วแก้วเล่าที่ผ่านลงกระเพาะ พาเอาความหลังความสนุกสนาน และประดานิทานในอดีต มาผสมกับปัจจุบันอย่างกลมกลืนขึ้นมึนด้วยความเมา

เจ้าชาตาปรือคอดก่องแก่งย่นตัวขึ้นลุกจากกองไฟคุ้มหายไปในความมืด พักใหญ่ก็เดิน สะโหรสะเหรเอามือกดพุงกลับมา”¹

ตัวอย่างพรรณนาโวหารอีกตัวอย่าง เช่น

“ความร่มรื่นอ่อนหวานชานเมืองเชียงใหม่ที่ชีวิตคนยังประสานสัมพันธ์กับธรรมชาติ แวดล้อมอย่างสนิทแน่นนั้น โดดเด่นชัดเจนขึ้นกลางใจเราทุกคน เมื่อเลี้ยวรถเข้าสู่บ้านไร่ไผ่งาม ของคุณป้าแสงดา บันสิทธิ์ ผู้กลายเป็นสถาบันหลักแห่งศิลปการทอผ้าฝ้ายด้วยมือ มรดกล้ำค่า ของชาวบ้านไทยที่ตกทอดกันมาชั่วลูกชั่วหลาน

ทิวไผ่ร่มรื่นเป็นแถวสองข้างประสานสลับกับไม้ประจำบ้านประจำสวนของคนไทย ทั้งที่ยืนต้นให้ร่ม และที่เป็นพุ่มเป็นกอ ออกดอกออกผลประดับบริเวณ ดูชุ่มฉ่ำและเรียบง่าย อย่างชีวิตไทยแท้ที่ทุกดวงใจสอดประสานสัมพันธ์กันอย่างไม่เคียดฉุนที่มุ่งร้ายทำลายใคร เรือน ยกพื้นสูงของคุณป้าแสงดามีระเบียงกว้างและโปร่ง”

ตัวอย่างพรรณนาโวหารอีกตัวอย่าง เช่น

“ณ วันอาทิตย์ที่ 20 พฤศจิกายน 2531 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทน พระองค์ ทรงเปิดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ณ บริเวณราชธานีเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ที่ได้ดำเนินการมากกว่าสิบปี

โบราณสถานที่ได้ขุดแต่งบูรณะอย่างประณีต ท่ามกลางระพีงและคูเมืองที่ขุดลอกอย่าง สมบูรณ์ พรรณไม้ตามชื่อและตามพื้นที่ที่ปรากฏในศิลาจารึกตุสงบและศักดิ์สิทธิ์ แม้จะเคลื่อนกล่น ไปด้วยผู้ร่วมงานและพสกนิกรที่มาเฝ้าชมพระบารมีทุกหนแห่ง ชาวสุโขทัยและจังหวัดใกล้เคียง ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองบริวาร อ้อมเอิบชื่นชมที่ได้ขวัญกำลังใจกลับคืนมาสู่เมืองที่เคยรุ่งโรจน์ ตระการในดินแดนนี้”²

¹ อัครา บุญทิพย์, หนองเปื้อนยืม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท. วาทีนพับลิเคชัน จำกัด, 2527), หน้า 80.

² อัมพร สโมสร “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์เอกอัครราชูปถัมภก มรดกวัฒนธรรมไทย” กิณี นิธิสารประจำเที่ยวบินภายในประเทศ บริษัทการบินไทย จำกัด เมษายน 2532, หน้า 21.

3. เทศนาโวหาร

เทศนาโวหาร คือ ข้อความที่ชักจูงโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านคล้อยตาม จะใช้กับเรื่องปลุกใจ และแนะนำ สั่งสอน โน้มน้าวใจ ฯลฯ เทศนาโวหารจึงมักมีสาธกโวหาร อุปมาโวหาร หรือโวหารแบบพรรณนา มาช่วยให้เกิดความชัดเจน จูงใจ และจะให้เหตุผลประกอบ

การเขียนเทศนาโวหารมีหลักดังนี้

1. เนื้อหาต้องชัดเจน มีเหตุมีผลน่าเชื่อถือ
2. ยกตัวอย่างสนับสนุนได้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและเหตุผล
3. ภาษาที่ใช้บางครั้งต้องโน้มน้าวใจ คือ ใช้พรรณนาโวหารและอุปมาโวหารมาช่วยเสริม บางครั้งจะใช้บรรยายโวหารด้วย

ตัวอย่างเทศนาโวหาร ดังนี้

“การสร้างอนาคตนั้น เราอาจเรียกว่า “การสร้างหลักฐาน” ก็น่าจะได้ การมีฐานะดี มีหลักฐานอันมั่นคงหรือมีอนาคตสุกใสรุ่งโรจน์นั้น ย่อมมาจากการรู้จักประหยัด ตัวอย่างในชีวิตจริงมีอยู่ไม่น้อย เราอาจจะเห็นได้ง่าย ๆ จากฐานะความเป็นอยู่ของเพื่อนบ้านเราก็ได้ จากเพื่อนร่วมงานของเราก็ได้ แต่ละคนย่อมมีชีวิตความเป็นอยู่ มีวิธีวางแนวทางการสร้างอนาคตไม่เหมือนกัน บางคนไม่นึกถึงอนาคตเลย บางคนจะนึกถึงอนาคตอยู่เสมอ พวกที่ไม่นึกถึงอนาคตก็ดำเนินชีวิตแบบขอยู่ไปวันหนึ่ง ๆ มีกินบ้าง ไม่มีกินบ้าง คนประเภทนี้ถ้าเราจะมองให้ลึกซึ้ง ก็เป็นคน “ไม่มีอนาคต” ไม่รู้ว่าวันข้างหน้าเขาจะเป็นอย่างไร ส่วนคนที่นึกถึงอนาคตอยู่เสมอ นั้น เขามีความเป็นอยู่ในปัจจุบันพอประมาณ และแบ่งความสุขปัจจุบันไว้เพื่ออนาคตบ้าง

คนสองประเภทดังที่กล่าวมาแล้วนั้น มีตัวอย่างให้เห็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน บอกให้รู้ว่าคุณที่มั่งมีศรีสุขในขณะนี้ นั้น เพราะเขาเคยได้ประหยัดมาแล้วในอดีต ในทำนองเดียวกัน คนที่ยากจนข้นแค้นต้องลำบากไม่สิ้นสุด เพราะเขาไม่รู้จักประหยัดมาก่อน และถ้าจะสืบกันให้รู้ซึ่งจริง ๆ ก็อาจทราบได้ว่า เพราะเขาสุรุ่ยสุร่ายมาก่อนนั่นเอง

เรื่องคนสุรุ่ยสุร่ายแล้วในที่สุดต้องยากจน มีอันเป็นไปที่น่าสงสารนั้น ได้เคยมีตัวอย่าง ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาแล้ว มีบันทึกไว้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังเรื่องโดยย่อว่า บุตรของมหาเศรษฐีคนหนึ่งได้แต่งงานกับธิดาของมหาเศรษฐีผู้มีทรัพย์เท่ากันทั้งสองคนนั้น พ่อแม่ให้เรียนวิชามาเหมือนกัน คือ วิชาพ้อนรำขับร้อง เพราะเห็นว่ามีเงินมากแล้ว วิชาอื่นไม่จำเป็น เมื่อสิ้นบุญพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายแล้ว ทั้งคู่ก็ได้ครอบครองทรัพย์สมบัติอันมหาศาลนั้นเป็นมหาเศรษฐีมีชื่อเสียงในเมือง แต่ต่อมาถูกพวกนักเลงสุรากล่อหลอกให้หลงติดในรสสุรา จึงได้ใช้จ่ายเงินทอง

ทั้งหมดหาความสุขสำราญจากสุรา ในที่สุดเงินทองอันมหาศาลก็หมดลง ถึงกับต้องขายสมบัติจนหมดสิ้น แม้กระทั่งบ้าน แล้วไปอาศัยบ้านคนอื่นอยู่ ทั้งสองหัวเมียเที่ยวเดินขอทานเขากินเจ้าของบ้านและประชาชนก็พากันรังเกียจ จึงต้องหันหน้าพากันเข้าไปอาศัยพระเณรอยู่ในวัดกินข้าวเหลือเดนที่พระภิกษุสามเณรทิ้ง พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาทอดพระเนตรเห็นเข้า จึงได้ทรงตรัสเล่าถึงความผิดพลาดแต่หนหลังของทั้งคู่ให้พระอานนท์ฟัง จากเรื่องนี้พอชี้ให้เห็นว่าคนสุรุษสุรายนั้นแม้จะเป็นมหาเศรษฐี ในที่สุดก็สิ้นเนื้อประดาตัว ชีวิตอนาคตพินาศพังทลายไม่สามารถจะดำรงหลักฐานไว้ให้มั่นคงได้ เพราะคนไม่ประหยัดสร้างอนาคตไม่ได้

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ถ้าจะคิดสร้างอนาคตก็ต้องประหยัด คนที่มีฐานะมั่นคงมีที่ดินมีบ้านอยู่ของตนเอง มีเงินทองใช้จ่ายไม่ฝืดเคือง มีเครื่องอำนวยความสะดวก ความสุขตามสมควรนั้น นอกจากเขาจะทำมาหากินเก่งแล้ว เขายังรู้จักประหยัดด้วย เพราะตามธรรมดาแล้ว แม้คนจะหาเงินเก่งมีรายได้มาก หากไม่รู้จักประหยัดเงินก็หมดไม่เหลือ จะไม่มีหลักฐานมั่นคงปรากฏเหลืออยู่ ดังนั้น ผู้หวังอนาคตหวังความสุขความสบายในอนาคตจึงต้องประหยัด

วิธีการหรือกระบวนการประหยัดนั้น มีหลายอย่าง แต่ละอย่างอาจมีวิธีไม่เหมือนกัน การประหยัดนั้น นอกจากเกิดด้วยการบังคับ ฝึกหัดจัดเรื่องความเป็นอยู่ของตนเองแล้ว องค์ประกอบที่จะช่วยให้ประหยัดก็มีอยู่ไม่น้อย เช่น การบริการของธนาคาร เป็นต้น จะพูดถึงการประหยัดอันเกิดจากการบังคับตัวเองก่อน

การประหยัดโดยการบังคับตัวเองนั้น ไม่ใช่การทรมาณตัวเอง หากแต่เป็นการรู้จักประมาณตัวของตัว คือ รู้ว่าตนมีรายได้เท่าไร มีรายจ่ายประจำเท่าไร ควรประหยัดไว้เพื่ออนาคตอย่างไร ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ถ้ารู้ว่ารายจ่ายมากกว่ารายรับ ก็ชวนชวหาวิธีเพิ่มรายได้รายรับให้มากขึ้น ตัดรายจ่ายอันไม่จำเป็นออกไปให้หมด จะยกตัวอย่างรายจ่ายเกี่ยวกับการแต่งกาย ถ้าคนรู้จักประมาณแล้วจะตัดรายจ่ายได้มากที่สุดทีเดียว นั่นคือ หันมาใช้ของไทยทำเอง เช่น ผ้าที่ทอจากทางจังหวัดภาคเหนือของไทย ซึ่งก็เป็นผ้าที่มีคุณภาพดี มีสีดีพอจะสวมใส่ไปในสังคมได้ นอกจากจะประหยัดเงินของตนเองแล้ว ยังได้ชื่อว่าช่วยประหยัดเงินตราของประเทศไม่ให้อไหลออกนอกประเทศด้วย และถ้าคนไทยทุกคนช่วยกันประหยัด พากันนิยมใช้ของไทยแล้ว ก็จะได้ชื่อว่าช่วยกันสร้างอนาคตให้แก่ประเทศชาติด้วย”

อีกตัวอย่างของเทศนาโวหาร เช่น

“ใจเป็นสิ่งสำคัญที่สุด มีฤทธิ์มีอำนาจที่สุด ความสุขความทุกข์ ความดีความชั่ว ความขยันความร่อน ความสงบความวุ่นวาย เกิดจากใจทั้งสิ้น ผู้มุ่งบริหารจิตควรคำนึงถึงความจริงนี้ให้อย่างยิ่ง ควรให้ความสนใจดูแลรักษาใจของตนให้อย่างยิ่ง เพื่อจะได้สามารถพาดนให้พ้นความ

ทุกข์ ได้มีความสุข พ้นความชั่ว ได้มีความดี พ้นความร้อน ได้มีความเย็น พ้นความวุ่น ได้มีความสงบ

สิ่งอื่นทั้งหลายเหตุการณ์ทั้งหลาย ที่จะทำให้เกิดสุขเกิดทุกข์ เป็นต้น ไม่เป็นไปตามอำนาจ ความปรารถนาต้องการของผู้ใดทั้งสิ้น จะเกิดก็เกิดจะเป็นไปก็จะเป็นไป ความจริงนี้ทุกคนประสบ พบผ่านอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่าเสมอมา แต่หาได้พยายามทำให้เป็นความรู้ความเข้าใจจริง คือ ไม่ทำให้เกิดเป็นปัญญารู้จริง เมื่อไม่เกิดเป็นปัญญารู้จริงก็ไม่เกิดผล ไม่เป็นคุณ ไม่เป็นประโยชน์แก่จิตใจ ไม่อาจช่วยให้พ้นทุกข์ได้

ใจเป็นสิ่งบังคับได้ด้วยการศึกษา สามารถฝึกให้อยู่ในอำนาจได้ ใจนั้นฝึกอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ฝึกให้เป็นใจที่ดีก็จะเป็นใจที่ดี ฝึกให้เป็นใจที่ร้ายก็จะเป็นใจที่ร้าย ฝึกให้เป็นใจที่สงบ ก็จะเป็นใจที่สงบ ฝึกให้เป็นใจที่วุ่นก็จะเป็นใจที่วุ่น ฝึกให้เป็นใจที่สว่างด้วยปัญญาก็จะเป็นใจที่สว่างด้วยปัญญา ฝึกให้เป็นใจที่มีดีด้วยไม่มีปัญญาก็จะเป็นใจที่มีดีด้วยไม่มีปัญญา ใจฝึกได้ บังคับได้ ถ้าตั้งใจฝึกให้จริง”¹

4. สาธกโวหาร

สาธกโวหารคือโวหารที่มุ่งให้ความชัดเจนโดยการยกตัวอย่าง ซึ่งจะไปเสริมโวหาร ชนิดอื่น ๆ เช่น เสริมเทศนาโวหาร เสริมบรรยายโวหาร เป็นต้น จะใช้กับเรื่องเล่าต่าง ๆ แนะนำ สั่งสอน ฯลฯ

การเขียนสาธกโวหารมีหลักดังนี้

1. ตัวอย่างที่ยกมาสนับสนุนข้อความจะต้องสอดคล้องกับเหตุผล และเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน
2. ภาษากระชับชัดเจน
3. ตัวอย่างที่ยกมาต้องมีความยาวพอเหมาะไม่ยาวจนเกินไป เมื่อเทียบกับสัดส่วนความยาวของข้อความส่วนต้น

ตัวอย่างสาธกโวหาร เช่น

“ลักษณะเสื่อมที่เห็นได้ชัด และเกิดขึ้นทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนก็คือการพูดไม่ชัด โดยเฉพาะเสียง ร และ ล เรื่องนี้เป็นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ถ้าจะพูดให้แคบเข้าก็ว่าเป็นทั้งนักเรียน และครู อีกประการหนึ่งก็คือ การออกเสียงอักษรกล้ำหรือควบ เช่น คว, ขว, กว, ออกเสียงความ เป็น ฟาม ขวนขวาย เป็น ผนผาย กว่่า เป็น ก่า การออกเสียงไม่ถูกต้องตามอักขระนี้ แสดงความเลินเล่อ และทำให้ภาษาไทยผันแปรได้ เช่นว่าถ้าเราพูด ขวัญ เป็น ผัน กันหมด

¹สมเด็จพระญาณสังวร, แสงส่องใจ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2530), หน้า 22.

ความหมายคำว่า ขวัญ ก็ะสับสน และเมื่อนานวันเข้า คำ ขวัญ ก็ะสูญไปจนอาจไม่มีใครเข้าใจอีกก็ได้ นี่เป็นความเสื่อมของภาษาอันเกิดจากการออกเสียง”

ตัวอย่างสาธกโวหาร เช่น

“ในเรื่อง “ยุทธภย” ของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะอธิบายให้เห็นว่า การที่จะละเว้นไม่เกี่ยวข้องกับกรรณนั้น ไม่เป็นเหตุที่จะป้องกันมิให้เราต้องได้รับผลร้ายแห่งการสงครามได้ ในบัดนี้ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะให้ท่านรู้สึกว่ เมื่อถึงเวลาที่เกิดสงครามขึ้นแล้ว การที่ท่านจะไว้วางใจในผู้อื่นหรือสิ่งอื่นนอกจากแขนขาของท่านเองแล้วจะหาสาระอย่างไรมิได้เลย ขอให้ดูประเทศเบลเยียมและนครลุกเซ็มเบอร์คเป็นตัวอย่าง ความเป็นกลางแห่งเมืองทั้ง 2 นั้นมหาประเทศก็ได้รับประกันแล้ว.....”

ดังได้กล่าวแล้วว่าสาธกโวหารมักไปประกอบกับโวหารชนิดอื่น อย่างตัวอย่างข้างบนเป็นเทศนาโวหาร และในตัวอย่างต่อไปนี้จะเป็นบรรยายโวหารที่มีสาธกโวหารแทรกอยู่ เช่น

“เพลงที่แพร่กระจายแบบเกาะกลุ่ม หมายถึงการพบเพลงใดเพลงหนึ่ง มีร้องเล่นกันแต่ในกลุ่มจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งตั้งข้อสังเกตได้ว่า กลุ่มจังหวัดที่ใช้เพลงร่วมกันนี้ มักมีความสัมพันธ์กันทางด้านภูมิศาสตร์ เช่น ตั้งอยู่บนสายน้ำเดียวกัน หรือมีเส้นทางย่อยเชื่อมการสัญจรไปมาสะดวก

นอกจากเหตุผลด้านภูมิศาสตร์แล้ว ยังมีเหตุผลทางด้านภาษาและวัฒนธรรมประกอบด้วย เช่น แต่ละกลุ่มพูดสำเนียงคล้ายกัน มีวัฒนธรรมคล้ายกัน ทำให้สามารถหยิบยืมแลกเปลี่ยนเพลงซึ่งกันและกันได้ง่ายเข้า”¹

5. อุปมาโวหาร

อุปมาโวหาร คือ โวหารที่ใช้การเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมยมาใช้ในการเขียน เพื่อให้เห็นภาพ ความรู้สึก หรือความหมายแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น อุปมาโวหารมักอยู่กับพรรณนาโวหารหรืออาจใช้เสริมเทศนาโวหาร หรือบรรยายโวหารก็ได้

หลักการเขียนอุปมาโวหาร คือ

1. เปรียบเทียบสิ่งที่ต้องการบรรยายหรือกล่าวถึง กับสิ่งที่จะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพหรือเข้าใจได้เด่นชัด เช่น หัวปูด ปูดอย่างไร ปูดอย่างกับลูกมะนาว ก็นำเอาลูกมะนาวมาเปรียบว่า หัวปูดอย่างกับลูกมะนาว ทำให้เห็นภาพชัดเจน

¹เพ็ญศรี ตุ๊ก (บรรณาธิการ) วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศิลปกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 2528, หน้า 229.

2. การเปรียบเทียบต้องใช้ภาษาที่ผู้อ่านเข้าใจง่าย

3. อุปมาโวหารมักไม่อยู่โดด ๆ แต่จะไปเสริมหรือประกอบกับโวหารอื่น ดังได้กล่าวแล้ว

ตัวอย่างอุปมาโวหารที่แทรกอยู่ในพรรณนาโวหาร เช่น

“เวียงน้ำตรงคુંนั้นสงบเรียบ เย็นด้วยหมอกและไอน้ำค้างเวลาเช้าตรู่ นานครั้งจะมีเรือผ่านมารบกวนให้เกิดระลอกน้ำ ยังผลให้แพซุงที่เรียงรายอยู่ชิดตลิ่งไหวยวบยาบ

แพผักบุ้งเล็ก ๆ พลอยไหวสะเทือนไปกับเขาด้วย ยอดอ่อนของมันชูส้านราวกับจะอวดความสมบูรณ์ บ้างก็ทอดยอดประลงมากับผิวน้ำแลเห็นสีเขียวอ่อนไหวพราวอยู่กับน้ำสีแดงชุ่น

แพผักนี้โยงไว้ด้วยลวดติดกับเสาซุงที่แช่น้ำมานาน แต่ก็ยังพอเป็นเครื่องยึดมิให้มันลอยไปเสียกับสายน้ำ

ชาพอมยาวแก้งก้างท้องน้ำชุ่นสีโคลน ผ่านชายตลิ่งลงไปยังน้ำลึกท่วมบั้นเอว ท่วมอกท่วมศีรษะ สักครู่เจ้าของร่างนั้นก็สิ่งพรวดขึ้นมาพร้อมกับสิ่งที่ประสงค้อยู่ในมือ รोजนหายเหนือบนแพซุงอยู่สักครู่หนึ่ง อดที่จะมองดูปลาสวยตัวเล็ก ๆ ว่ายเวียนวนอยู่ตามหัวซุงไม่ได้ แม้ว่าน้ำจะชุ่นจนแลดูเหมือนสีโคลนแดง แต่ก็ยังแลเห็นปลาเล็กสีม่วงอมฟ้าพราวระริกอยู่กับสายน้ำ พอคนที่อยู่บนหัวซุงขยับเขยื้อน ปลาน้อยก็ผวาหลบเข้าตามซอก

น้ำไหลจากผมจะทำให้พราหม์ไปครู่หนึ่ง เจ้าของใบหน่ายกแขนขึ้นปาด มันหายพร่าไปชั่วครู่ เดียวก็เข้รอยเดิม

หมอกสีชุ่นยังคงจับอยู่บนผิวน้ำ แต่แล้วก็ค่อยลอยระเหยอ้อยอิ่ง ราวกับกระซิบส่งความรักความใคร่แก่กันและกันก่อนที่จะลาจาก

ฟ้าใสเป็นสีกระจ่าง นกนางนวลหมู่หนึ่งโผตัวขึ้นจากน้ำ เมื่อรถไฟใช้ฝัจักรแล่นผ่านสะพานเสียงกึ่งกัง ฝูงจากสะพานโรยตัวเป็นสาย ผ่านหมอกผ่านละไอน้ำมาสู่ผิวน้ำที่เยือกเย็น

ลวดที่ผูกหัวซุงเท่านั้นเองเป็นที่ประสงคของสองพี่น้อง มิได้ดำเฟื่องมิใช่มุขหามิได้ ทั้งสองและน้องเล็กที่อาศัยอยู่ในกระท่อมริมสะพานพระรามหกก็ได้อาศัยสิ่งที่ดูไร้ราคานี้เอง ขายเพื่อประทังให้ชีวิตยืนยาวต่อไปได้

กลับไปดูน้องที่บ้านก่อน เมื่อมันจะตื่น

ไปก็ไป

มือชาผมเกร็งยึดหัวซุงไว้มัน ข้อแขนดูไม่น่าที่จะส่งลำตัวให้ขึ้นมาได้ ด้วยว่าแลดูบางเปราะราวกับไม้้อ”¹

¹สุวรรณี สุคนธา “หนาวเข้าไปในหัวใจ” นักเขียนเรื่องสั้นดีเด่น (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2528) หน้า 269.

ตัวอย่างอุปมาโวหารในเรื่องสามก๊ก เช่น

“นางเตียวเสี้ยนเห็นดังนั้นจึงว่า ข้าพเจ้าได้ออกปากว่าจะเอาชีวิตแทนคุณท่าน เป็นไฉนท่านมิบอกเหตุซึ่งจะมาร้องให้อยู่ฉะนี้ ทุกข์ของท่านจะสำเร็จแล้วหรือ ยั้งอันจึงว่าทุกวันนี้แผ่นดินร้อนทุกเส้นหญ้า เจ้าก็ยอมแฉ่งอยู่แล้ว พระเจ้าเหียนตั๋งนั้นอุปมาดังฟองไก่อันวางอยู่เหนือหน้าศิลา ขุนนางกับอาณาประชาราษฎรนั้นอุปมาดังหยากเหี่ยวอันไถ่กลองเพลิง มิได้รู้ว่าความตายจะมาถึงเมื่อใด ตังโตะทำการหยาบซ้ำกำเรบขึ้น จะชิงเอาราชสมบัติ หากผู้ใดจะคิดล้างตังโตะไม่ แลตังโตะนั้นมีบุตรเลี้ยงคนหนึ่งชื่อลิโป้ ๑ ก็มีฝีมือกล้าหาญ แลน้ำใจตังโตะกับลิโป้นั้นมักยินดีด้วยสตรีรูปงาม ถ้าเจ้าจะช่วยกู้แผ่นดินแล้ว พ่อจะคิดเป็นกลอุบายจะยกเจ้าให้แก่ลิโป้ แล้วจึงจะไปบอกตังโตะให้มารับเจ้าไปเป็นภรรยา เมื่อเจ้าไปอยู่ด้วยตังโตะนั้น จงลอบทำกลมารยาต่าง ๆ ให้ลิโป้มีความรักใคร่ในเจ้าแล้ว เจ้าจึงลอบบอกแก่ตังโตะด้วยกลมารยาความคิดของเจ้า นานไปเห็นตังโตะกับลิโป้จะมีความสงสัยกินแหนงแก่กัน ลิโป้ก็จะฆ่าตังโตะเสีย เมื่อศัตรูราชสมบัติตายแล้ว บ้านเมืองก็จะอยู่เย็นเป็นสุขสืบไป”

ตัวอย่างอุปมาโวหารอีกตัวอย่างหนึ่ง ดังนี้

“ไฉ่เหลาผอมแห้งแกร่งกร้าง เนื้อหนังเหี่ยวย่นยังกะผิวลูกมะระแห้ง ตัวเล็กขนาดเด็กประถมปลาย ดัดผมสั้นเกรียนทรงนักเรียนมีหางอกแซมประปราย คำหน้าเหมือนตัวป๊อบอายหนังการ์ตูน ดาดเล็กเท่าเม็ดแดงโม เวลายิ้มหรือหัวเราะ หนึ่งตาแทบจะปิดเข้าหากันจนสนิทปากกว้าง ตังแพบ และฟันหน้าดอนบนหายไปหมด”²

ในเรื่องของโวหาร สรุปได้ดังนี้

1. โวหารแต่ละชนิดจะเหมาะกับข้อเขียนเฉพาะประเภท เช่น การชมความงามเหมาะที่จะใช้พรรณนาโวหาร การโน้มน้าวใจเหมาะที่จะใช้เทศนาโวหาร ดังนี้ แต่ทั้งนี้ก็มีข้อยกเว้น เพราะสุดแต่ผู้เขียนจะเลือกใช้โวหารอาจไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาแล้ว เพราะการเขียนเป็นศิลปะและเป็นความสามารถเฉพาะของนักเขียนแต่ละคน นักเขียนอาจไม่เดินตามทฤษฎีการเขียนก็ได้

2. ข้อเขียนแต่ละข้อเขียนอาจมีโวหารชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงชนิดเดียวหรือผสมผสานกันได้

3. โวหารหลัก มักจะเป็นบรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร และเทศนาโวหาร ส่วน

¹เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, 2515) หน้า 143-144.

²อัศรา บุญทิพย์ “น้ำตาจระเข้” ต่วยตูน ฉบับพ็อกเก็ตบู๊ต เดือนพฤษภาคม 2532.

สาธกโวหารและอุปมาโวหารมักเป็นโวหารประกอบหรือโวหารเสริมโวหารหลัก ดังผังนี้

โวหารหลัก	โวหารประกอบ
<ol style="list-style-type: none"> 1. บรรยายโวหาร 2. พรรณาโวหาร 3. เทศนาโวหาร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สาธกโวหาร มักไปประกอบกับบรรยายโวหารและเทศนาโวหาร อาจประกอบพรรณาโวหารได้ด้วย 3. อุปมาโวหาร มักไปประกอบพรรณาโวหารมากที่สุด และอาจไปประกอบเทศนาโวหารและบรรยายโวหารได้ด้วย

สรุปเนื้อหาบทที่ 5

1. สำนวน คือ ท่วงท่าการแสดงออกของนักเขียนที่เลือกสรรคำผูกประโยค ข้อความ และแสดงความคิดออกมาเป็นข้อเขียน อันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักเขียนแต่ละคน
2. สำนวนแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สำนวนเฉพาะตัวและสำนวนที่เป็นสากล
3. ไวยาหาร คือ วิธีการเรียบเรียงข้อความให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ประเภทของเรื่อง
4. ไวยาหารแบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ
 - บรรยายไวยาหาร
 - พรรณนาไวยาหาร
 - เทศนาไวยาหาร
 - อุปมาไวยาหาร
 - สาธกไวยาหาร
5. กลวิธีการสร้างภาพพจน์มี 12 ประเภท ต้องเลือกใช้ให้เหมาะกับข้อเขียนแต่ละประเภท บางประเภทอาจมีใช้มาก บางประเภทอาจมีใช้น้อย เพราะกลวิธีการสร้างภาพพจน์บางประเภท ในปัจจุบันไม่นิยมใช้กับข้อเขียนที่เป็นร้อยแก้ว

กิจกรรมและแบบฝึกหัด บทที่ 5

กิจกรรม

1. ให้นักศึกษาอ่านงานเขียนของนักเขียนท่านใดท่านหนึ่ง แล้วพิจารณาว่าสำนวนเฉพาะตัวของนักเขียนท่านนั้นเป็นอย่างไร
2. ให้หาตัวอย่างโวหารชนิดต่าง ๆ ทั้ง 5 ประเภท
3. ให้จำแนกกลวิธีการสร้างภาพพจน์และยกตัวอย่างกลวิธีการสร้างภาพพจน์แบบต่าง ๆ
4. ให้นักศึกษาเขียนข้อเขียน 1–3 ย่อหน้าที่ประกอบด้วยโวหารชนิดต่าง ๆ และกลวิธีการสร้างภาพพจน์แบบต่าง ๆ และให้บอกว่าเลือกโวหารแบบใด กลวิธีการสร้างภาพพจน์แบบใด

แบบฝึกหัด

1. ข้อความต่อไปนี้เป็นโวหารชนิดใด
 - 1.1 “บุคคลใดก็ตามถึงแม้จะเกิดในตระกูลสูงก็ดี ถ้าปราศจากวิชาความรู้ก็หาจะมีราคาไม่ เหมือนดังดอกทองกวาวอันไร้กลิ่นฉนั้น”
 - 1.2 “อนิจจา! แสงเดือนเพ็ญส่องกระจ่างจับพระพักตร์อยู่เมื่อกี้ก็จางซีดขมุกขมัวลง ท้องฟ้าสลัวมัวยับครีมี อากาศเย็นเฉียบจับหัวใจ น้ำค้างหยดลงผะ ๆ เป็นหยาดน้ำตาแห่งสวรรค์ เกสรดอกกรังร่วงพรุเป็นสายสหัสธาราสรงพระพุทธรูรีระ จักจันเรไรสงัดเงียบ ดูไม่มี แก่ใจจะทำเสียงธรรมชาติรอบข้างต่างสลดหมดความคะนองทุกสิ่งทุกอย่าง”
 - 1.3 “ไอ้ป๊อกเป็นลูกหัวปีอายุราวสิบขวบ น้อง ๆ มันก็ไล่เสียงตามกันมา ตอนนั้นราวเจ็ดหรือแปดคน ผมเองก็นับไม่หมด เพราะตะละคนสูงต่ำไล่กันเตี้ยะ หน้าตาก็เหมือนเป็นพิมพ์เดียวกันทุกคนไม่ว่าหญิงว่าชาย คือ หน้าสืบ ๆ แก้มตอบ ผมหยิก ดาโด ปากกว้าง และรูปร่างก็ผอมแกร็น ผิวคล้ำกระดำกระด่าง แถมพุงโรกันปอดด้วยขาดอาหารเป็นตานขโมยเสียทุกคน”
2. ข้อความต่อไปนี้ใช้กลวิธีการสร้างภาพพจน์แบบใด
 - 2.1 เขาหัวเราะเสียงดังอย่างกับฟ้าผ่า
 - 2.2 ราคานี้วก็้อยคุณภาพนี้วโป่ง
 - 2.3 เจ้าหล่อนเติบโตมาสิบหกหน้าฝน

2.4 ฟ้ำห้วระะเยะเย้หเวย ๑ ฟ้ำ พสุธาอย่าครรวญว้ข้ข้มหะง เย้ท้งฟ้ำท้ท้งดิ้น
ล้ันย้าเกรง หรือไครเก้งเกิ้นข้ฟ้ำดิ้นกล้ว

2.5 ฟ้ำแ่วเสี้ยงดิ้นคร้ครรวญว้กินน้ำตา ฟ้ำเวทนาแต่ฟ้ำสุดหาทางให้